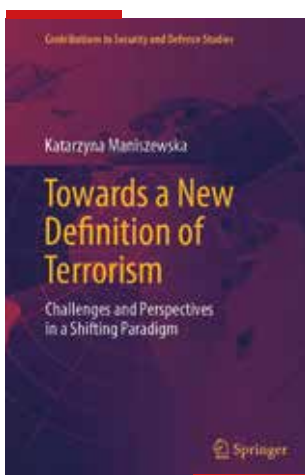

Katarzyna Maniszewska, Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm¹

Paulina Piasecka

Centrum Badań nad Terroryzmem,
Collegium Civitas

 <https://orcid.org/0000-0003-3133-8154>

Książka Katarzyny Maniszewskiej pt. *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm* (pol. W kierunku nowej definicji terroryzmu: wyzwania i perspektywy związane ze zmieniającym się paradygmatem) jest efektem badań nad złożonym i ewoluującym charakterem terroryzmu. Autorka przyjrzała się wyzwaniom w zakresie definiowania tego zjawiska i przeciwdziałania mu w kontekście przeobrażającego się paradygmatu, ze szczególnym uwzględnieniem terroryzmu sponsorowanego przez państwo.

¹ K. Maniszewska, *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm*, seria: Contributions to Security and Defence Studies, Cham 2024, Springer, IX, 152 s. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-58719-1>. W czasie przygotowywania niniejszej recenzji książka nie była dostępna w języku polskim.

Postawiła dwie hipotezy dotyczące po pierwsze, potrzeby określenia nowych ram prawnych w celu adaptacji prawa do zmieniającego się charakteru terroryzmu, w tym wspomnianego terroryzmu sponsorowanego przez państwo, a po drugie, możliwości wypracowania wzorców przydatnych w zwalczaniu terroryzmu na podstawie analizy historii tego zjawiska.

Autorka zastosowała kilka metod badawczych: przegląd literatury, studia przypadków i wywiady z ekspertami w różnych dziedzinach. Należy jednak zauważyć, że nie określiła wyraźnie kryteriów, jakimi kierowała się przy doborze tych ekspertów. Szczegółowo opisała natomiast procedurę przeprowadzania wywiadów, których analiza dostarcza ciekawych wniosków na temat współczesnej percepcji zagrożenia terrorystycznego i wieloaspektowego podejścia do definiowania zjawiska terroryzmu.

W przeglądzie literatury autorka wykorzystwała precyzyjnie i przeglądowo dobrane źródła, przywołując zarówno prace naukowe, jak i akty prawne (np. dyrektywy Unii Europejskiej) oraz raporty takich organizacji jak Institute for Economics and Peace (publikuje m.in. Global Terrorism Index) czy RAND Corporation². Badaczka odwołała się do publikacji osób reprezentujących dwie różne szkoły badań nad terroryzmem. Przedstawicielami szkoły badań nazywanej ortodoksyjną (ang. *orthodox terrorism studies*) są m.in.: Brian M. Jenkins, Walter Laqueur, Audrey K. Cronin, Martha Crenshaw, Bruce Hoffman, Albert J. Jongman, Robert A. Pape, David C. Rapoport, Marc Sageman i Alex P. Schmid. Podejście krytyczne (ang. *critical terrorism studies*) reprezentują natomiast m.in.: Priya Dixit, Conor Gearty, Aleksandra Gasztold, Jeroen Gunning, Richard Jackson, Gilles Kepel, Marie Breen Smyth i Jacob L. Stump.

Autorka przywołała także wyniki swoich wcześniejszych badań, które koncentrowały się na Frakcji Czerwonej Armii (Rote Armee Fraktion, RAF) w Niemczech. Uwzględnienie tej części dorobku badaczki uwydatniło jej ogromną wiedzę i wieloletnie zaangażowanie w rozważania nad zagrożeniem terrorystycznym i przez to nadało publikacji wyjątkowy wymiar. Kolejną zaletą godną odnotowania jest dołączenie innych polskich badań. Dzięki temu w książce zostały uwzględnione perspektywy, które niekoniecznie są powszechnie znane w anglojęzycznym środowisku akademickim. Tym samym przegląd literatury zawarty w książce Katarzyny

² Założony w 1948 r. amerykański think tank i niezależna organizacja badawcza non profit. Zajmuje się badaniami i analizami m.in. w zakresie bezpieczeństwa, zdrowia, edukacji, zrównoważonego rozwoju. Za: <https://www.rand.org/about.html> [dostęp: 13 VIII 2024] – przyp. red.

Maniszewskiej jest obszerny i różnorodny, obejmuje szeroki zakres źródeł i perspektyw.

Publikacja została podzielona na siedem rozdziałów. We wprowadzeniu przedstawiono cele badawcze, pytania i hipotezy. Autorka podkreśliła w nim potrzebę stworzenia nowych ram prawnych, które uwzględniałyby zmieniający się paradygmat terroryzmu oraz znaczenie analizy wzorców historycznych w celu rozpowszechniania wiedzy o możliwych nowych strategiach antyterrorystycznych. W rozdziale podano również szczegółowe informacje na temat metodologii badań, ich harmonogramu i związanych z nimi ograniczeń.

W rozdziale drugim pt. *One Man's Terrorist* (pol. Terrorysta czy bojownik o wolność?) badaczka odwołała się do słynnego przemówienia palestyńskiego przywódcy Jasera Arafata, wygłoszonego przed Zgromadzeniem Ogólnym ONZ w 1974 r. Kwestie niejasności definicyjnych wokół zjawiska terroryzmu są związane z relatywnością jego postrzegania, wskazaną w przemówieniu, czego odzwierciedleniem jest stwierdzenie: *Ten, kto dla jednych jest terrorystą, dla innych jest bojownikiem o wolność*. W tym rozdziale badaczka omówiła problemy definicyjne związane z terminem „terroryzm”, dokonując przeglądu jego definicji stosowanych w środowisku akademickim, instytucjach międzynarodowych oraz w systemach prawnych wybranych państw. Przeanalizowała także relacje między mediami a terroryzmem. Podkreśliła, że ugrupowania terrorystyczne, aby osiągać swoje cele w postaci zastraszania rządów i ludności państw, muszą wykorzystywać środki komunikacji masowej, by informować o swoich działaniach. Wskazała w tym kontekście na potrzebę sporządzania przez media wewnętrznych kodeksów etycznych, np. takich jak te obowiązujące w BBC czy też międzynarodowe wytyczne UNESCO i Rady Europy, i stosowania ich w relacjonowaniu zdarzeń o charakterze terrorystycznym.

W rozdziale trzecim pt. *Shifting Paradigm of Terrorism* (pol. Zmieniający się paradygmat terroryzmu) autorka skupiła się na etapach rozwoju terroryzmu i wskazała na paralele między modus operandi współczesnych terrorystów a sposobami działania sprawców aktywnych w XX w. Wykorzystała RAF jako studium przypadku w celu zilustrowania ewolucji grupy terrorystycznej, sposobu wspierania jej działań przez państwa oraz ukazania podobieństw między historycznymi i współczesnymi taktykami terrorystycznymi. W tym rozdziale omówiono także kwestię tego, czy Federacja Rosyjska powinna zostać uznana za państwo sponsorujące terroryzm

w związku z działaniami prowadzonymi w Ukrainie (taką decyzję podjął Parlament Europejski w listopadzie 2022 r.).

Następny rozdział pt. *Countering Terrorism: Key Challenges and Proposed Solutions* (pol. Przeciwdziałanie terroryzmowi: kluczowe wyzwania i proponowane rozwiązania) został poświęcony najważniejszym wyzwaniom w walce z terroryzmem międzynarodowym. Autorka zanalizowała w nim największe przeszkody w skutecznym zwalczaniu terroryzmu, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, takie jak: powiązania terroryzmu z przestępczością zorganizowaną (np. handlem bronią, narkotykami, ludźmi, przemytem osób), brak wspólnej definicji terroryzmu, jego transnarodowy charakter, wojny i konflikty zbrojne, brak równowagi między zapewnieniem bezpieczeństwa obywatelom a gwarancją ochrony ich wolności, praw człowieka, prywatności i praworządności. Omówiła także potencjalne kompromisy konieczne do stworzenia powszechnie akceptowanej definicji terroryzmu, która może okazać się bardzo pomocna w wypracowaniu wspólnych mechanizmów do walki z nim.

W rozdziale piątym zatytułowanym *Descriptive Matrix Proposal* (pol. Propozycja matrycy opisowej) badaczka przedstawiła własną propozycję rozwiązania pomocnego w zwalczaniu terroryzmu – matrycę opisową, pozwalającą ocenić, czy dany czyn może zostać zakwalifikowany jako terrorystyczny. Na początku wskazała pięć warunków *sine qua non*. Należą do nich: intencja, motywacja ideologiczna, nielegalność, efekt psychologiczny i przemoc. Jeśli czyn spełnia te warunki, dalsza jego kwalifikacja przebiega z wykorzystaniem matrycy opisowej. Składa się ona z bloków obejmujących następujące wskaźniki, które umożliwiają kwalifikację czynu: liczba ofiar, obszar działania sprawcy, natura działania (ad hoc bądź systemowe), rodzaj sprawcy, nielegalność. Zawiera również odpowiadające tym wskaźnikom deskryptory, które mogą zostać wykorzystane przy tworzeniu zasad reagowania na zagrożenia. Rozwiązanie zostało przetestowane m.in. na Grupie Wagnera, którą autorka zaklasyfikowała jako organizację terrorystyczną na podstawie analizy jej działań przeprowadzonej za pomocą opisanej matrycy.

W rozdziale szóstym zostały przywołane wywiady z 20 ekspertami w dziedzinie nauk o bezpieczeństwie, terroryzmu i stosunków międzynarodowych, wśród których znaleźli się najważniejsi twórcy międzynarodowego dyskursu o terroryzmie, jak Bruce Hoffman, Gilles Kepel i Conor Gearty. Autorka zdecydowała się zacytować wypowiedzi ekspertów w całości, co ukazuje czytelnikowi szeroki wachlarz opinii na temat definicji terroryzmu,

terroryzmu sponsorowanego przez państwo oraz wyzwań związanych z jego zwalczaniem. Ostatni wywiad został przeprowadzony z Chatem GPT, dużym modelem językowym AI, co pod względem poznawczym było słuszną decyzją, biorąc pod uwagę perspektywy wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

W siódmym, ostatnim rozdziale autorka zawarła wnioski z badań i wyraziła przekonanie, że potwierdziły one prawdziwość jej hipotez. Zarówno z poznawczego, jak i utylitarnego punktu widzenia są potrzebne nowe ramy prawne, które powinny odzwierciedlać zmieniający się paradygmat i nie pomijać terroryzmu sponsorowanego przez państwo. Ponadto analiza rozwoju terroryzmu na podstawie wydarzeń historycznych pomogła ustalić wzorce, które w przyszłości mogą okazać się przydatne w walce z tym zjawiskiem. Autorka w zakończeniu pracy podkreśliła potrzebę wypracowania nowego podejścia do definiowania terroryzmu i potencjał matrycy opisowej jako narzędzia pomocnego w tym zadaniu. Zaznaczyła jednocześnie, że zaproponowana matryca to dopiero punkt wyjścia do dalszych prac nad jej ostateczną wersją, opracowaną w ramach szerokiego konsensusu akademickiego i współpracy międzynarodowej.

Recenzowana publikacja oferuje kompleksową analizę wyzwań związanych z definiowaniem i zwalczaniem terroryzmu, istnieje jednak kilka obszarów, których szersze objaśnienie mogłoby ją wzbogacić. Autorka skupiła się przede wszystkim na przypadkach z Europy i Bliskiego Wschodu, z pewnymi jedynie odniesieniami do Afryki i Azji. Bardziej globalne podejście, obejmujące więcej przykładów z Ameryki Łacińskiej, Azji Południowej i innych regionów, mogłoby zapewnić szersze zrozumienie różnych przejawów terroryzmu na całym świecie.

Należy podkreślić nowatorskość i potencjalną użyteczność proponowanego narzędzia w postaci matrycy opisowej. Niezwykle ciekawe mogą okazać się sposoby i metody jej wykorzystania, z pewnością bowiem nie wszystkie zostały uwzględnione w publikacji. Można np. rozważyć, w jaki sposób wykorzystają matrycę w realizacji swoich zadań różni interesariusze, tacy jak organy ścigania, decydenci i naukowcy, oraz jakie są potencjalne wyzwania i ograniczenia związane z jej zastosowaniem w rzeczywistych scenariuszach.

W książce został poruszony także temat wykorzystania sztucznej inteligencji w celu zwiększania efektywności przeciwdziałania terroryzmowi. Pogłębienie krytycznej refleksji na temat tego zagadnienia, zwłaszcza pod kątem etycznych implikacji stosowania tego narzędzia, m.in. w inwigilacji,

profilowaniu i innych metodach zwalczania terroryzmu, w systemach bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, pozwoliłoby na wyważoną dyskusję na temat korzyści i zagrożeń wynikających z wykorzystania tej technologii.

Podsumowując, praca Katarzyny Maniszewskiej pt. *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm* to wszechstronna analiza zmieniającego się charakteru terroryzmu oraz wyzwań związanych z jego definiowaniem i przeciwdziałaniem mu. Mieszane podejście metodologiczne wykorzystane w książce, łączące analizę historyczną, wywiady z ekspertami i nowatorską propozycję matrycy opisowej, stanowi cenny wkład w dziedzinę badań nad terroryzmem. Autorka kładzie nacisk na potrzebę stworzenia nowych ram prawnych, nawiązania współpracy międzynarodowej i głębszego zrozumienia podstawowych przyczyn terroryzmu, co stanowi wskazówkę dotyczącą kierunku przyszłych badań i rozwoju polityki przeciwdziałania temu zjawisku i zwalczania go. Recenzowana publikacja to kamień milowy w badaniach nad terroryzmem, ale nie wyczerpuje tematu. Pozostaje zatem mieć nadzieję, że autorka będzie kontynuować dociekania związane z tą problematyką.

Dr Paulina Piasecka

Doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, specjalistka w zakresie wojny hybrydowej, terroryzmu międzynarodowego i walki informacyjnej. Dyrektorka Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas, zastępczyni dyrektora Ośrodka Analizy Informacji CC. Pracowała w Wydziale ds. Przeciwdziałania Zagrożeniom Terrorystycznym Departamentu Bezpieczeństwa Publicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji w charakterze głównego specjalisty. Pełniła także funkcję naczelniczki Wydziału Bezpieczeństwa Pozamilitarnego w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego. Stypendystka rządu Stanów Zjednoczonych w ramach programu International Visitor Leadership w obszarze cyberbezpieczeństwa. Autorka, współautorka i współredaktorka licznych publikacji na temat bezpieczeństwa i analizy informacji. Twórczyni kanału edukacyjnego Niebezpieczne Tematy Doktor Piaseckiej w serwisie YouTube.

Kontakt: paulina.piasecka@civitas.edu.pl